

М. М. Біль, О. П. Мульська

Моделі споживчої поведінки домогосподарств та регіональні особливості їх формування в Україні

Розвинуто теоретичні засади дослідження споживчої поведінки населення з розкриттям змісту поведінки в економічній теорії, визначенням її видів і специфіки процесу споживання. Вказано на виміри й об'єкти аналізування споживчої поведінки, виявлено концептуальні відмінності її розуміння на різних інституційно-просторових рівнях, зокрема на рівні домогосподарств. Проаналізовано споживацьку, інвестиційну та заощаджувальну активності домогосподарств у регіонах України. Визначено структуру споживчих витрат домогосподарств у регіонах України зі споживацькими, інвестиційними та заощаджувальними орієнтирами, що підтвердило низькі інвестиційні активності в умовах нестабільності.

Ключові слова: поведінка, економічна поведінка, споживча поведінка, споживацька активність, заощаджувальна активність, інвестиційна активність, домогосподарство, регіон.

Постановка проблеми. Проблематика досліджень споживання має різноаспектний характер. З одного боку, сучасне суспільство розвивається як споживацьке. Усе більше пропагуються ідеї ощадності, збереження ресурсу довкілля з популяризацією довготривалого споживання. З іншого боку, зберігаються пріоритети конс'юмеризму зі зростаючими правами споживачів, зокрема щодо доступу до якісної продукції і в достатній кількості. Для суспільств, що розвиваються чи перебувають у трансформаційних умовах, до яких належить Україна, дослідження споживання і структури витрат має радше гострий соціальний характер, що, однак, переплітається зі структурними недоліками економіки та протиріччями інноваційного розвитку.

Актуальним об'єктом аналізування особливостей споживання з виокремленням основних його моделей є домогосподарства. Ці інституційні одиниці дозволяють «індивідуалізувати» оцінку задоволення потреб населення та виявляти ризикогенні тренди взаємозв'язку економічного зростання з добробутом.

Ще один зріз, що актуалізує проблематику дослідження споживання, – популяризація принципів поведінкової економіки, через що постає необхідність формування методології аналізування економічної поведінки населення (зокрема домогосподарств) загалом і споживчої поведінки в її структурі з розумінням сутності, визначенням методичних підходів до аналізу, виявленням проблем та обґрунтуванням рекомендацій.

Зазначене вище підтверджує, що проблематика дослідження споживчої поведінки на рівні домогосподарств є актуальною як у теоретичному, так і прикладному сенсі. Для України вона набуває соціально значущих ознак з огляду на потребу підвищення добробуту населення, покращення інших якісних індикаторів його життя.

Прикладні аспекти дослідження споживчої поведінки домогосподарств потребують урахування регіональної специфіки. Тому в цій публікації аналізування здійснено з поєднанням мезо-(регіони) і мікро-(домогосподарства) вимірів.

Аналіз останніх досліджень. Стаття поглиблює теоретичні підходи до розуміння споживчої поведінки населення, а також містить прикладні висновки з аналізування структури витрат домогосподарств у регіонах України в контексті виявлення вагомості споживацької, інвестиційної і заощаджувальної активностей. Результати дослідження розвивають ідеї щодо змісту поведінки в економічній теорії (Т. Гарасимів [1], Н. Теремцова [2]), специфіки споживчої поведінки (Л. Василькевич [3], Т. Деркач [4], О. Кузьмук [5], Н. Попадинець [6], Л. Погоріла [7]). Виявлення особливостей аналізування споживчої поведінки на рівні

домогосподарств здійснено з врахуванням нормативних положень [8] і результатів досліджень О. Мелих [9], С. Полякової [10], Ю. Станкевича [11], Л. Черенко [10], В. Шишкіна [10] та ін. Аналіз проведено на основі даних вибіркового обстеження умов домогосподарств в Україні [12; 13].

Як правило, споживчу поведінку розглядають крізь призму впливу маркетингових інструментів на індивідуальному рівні. Однак споживча поведінка потребує досліджень з більш фундаментальним баченням – з погляду становлення поведінкової економіки, забезпечення добробуту населення та впливу на стале економічне зростання. Ця публікація розвиває методологію наукових досліджень споживчої поведінки у більш комплексному контексті.

Метою статті є розвиток теоретико-методичних засад дослідження споживчої поведінки населення та виявлення прикладних особливостей її формування на прикладі домогосподарств у регіонах України з порівнянням споживацької, інвестиційної і заощаджувальної активностей.

Цілями статті є такі:

- сформуванню понятійно-термінологічний апарат дослідження споживчої поведінки населення;
- виокремити виміри та об'єкти аналізування споживчої поведінки;
- виявити концептуальні відмінності розуміння споживчої поведінки на різних інституційно-просторових рівнях, зокрема на рівні домогосподарств;
- проаналізувати споживацьку, інвестиційну та заощаджувальну активності домогосподарств у регіонах України;
- визначити структуру споживчих витрат домогосподарств у регіонах України зі споживацькими, інвестиційними і заощаджувальними орієнтирами.

Основні результати дослідження. Понятійно-термінологічний апарат дослідження споживчої поведінки формують поняття, які специфікують предмет аналізування:

- у людському вимірі – споживання для задоволення особистих потреб чи потреб членів домогосподарств, більших суспільних утворень;
- у виробничому вимірі – споживання для залучення ресурсів у виробничі процеси (процеси надання послуг) для подальшого отримання прибутку (інших вигод для соціального підприємництва);
- у державно-управлінському вимірі – споживання для залучення ресурсів в утримання державного апарату, забезпечення виконання державою в особі її органів різного управлінського рівня покладених на неї функцій.

Дослідження споживчої поведінки в людському вимірі розкривають економіко-виробничі, інфраструктурні і психолого-поведінкові аспекти життєдіяльності населення. Їх можна розглядати на рівнях (об'єкти аналізу): людини як окремого індивіда та носія потреб; домогосподарства як економічного суб'єкта-споживача; населення як складного суспільного утворення у прив'язці до певної території, що набуває ознак громади; суспільства в прив'язці до держави, міждержавних об'єднань, світової спільноти, що набуває ознак цілісного соціуму.

Домогосподарства є специфічним об'єктом аналізування споживчої поведінки, оскільки, з одного боку, можуть представлятись одним індивідом-носієм певних потреб та, з іншого боку, включати п'ять і більше осіб, які об'єднують свої кошти та спільно їх витрачають, виступаючи у такий спосіб важливими економічними агентами [8].

Домогосподарства є суб'єктами економічних відносин, що можуть бути пов'язаними з традиційною домашньою працею та самообслуговуванням; сімейною орендою; веденням особистого селянського господарства; індивідуальною трудовою діяльністю; сімейно-індивідуальною торгівлею; придбанням та використанням цінних паперів; заощадженнями та використанням послуг банківських установ [11, с. 43-44]. Власне, у традиційній домашній праці та самообслуговуванні виявляється характер (поведінка) споживання, а диференціація доходів забезпечується економічною поведінкою домогосподарств з пошуком інших джерел їх отримання та способів використання.

«Поведінка» є міждисциплінарною дослідницькою категорією, теорія якої базується на підходах філософії, соціології, психології та економіки. Поведінка є свідомим волевиявленням людини, чим відрізняється від інших рефлексивних чи інстинктивних дій [2, с. 167]. Поведінку за змістом ототожнюють з діяльністю (дії, вчинки), активністю, спілкуванням, реакціями на зовнішні впливи, осмисленням, цінністю, потребою та ін. У загальному філософському аспекті поведінка передбачає спосіб існування, зміну стану людини з одночасною її здатністю до взаємодії із середовищем за ustalеними підходами [1, с. 148].

Поведінку в людському вимірі можна поділяти за різними критеріями:

- 1) за суб'єктом – індивідуальна, групова;
- 2) за сферою прояву:
 - суспільна поведінка – соціальна, трудова, навчальна, психологічна, демографічна (репродуктивна) та ін.;
 - правова поведінка – правомірна (формалізована), законослужняна, маргінальна, незаконна, кримінальна та ін.;
 - культурна поведінка – релігійна, ментальна, моральна, креативна, етикет та ін.;
 - політична поведінка – виборча, громадянська, етична (державних службовців, виборних осіб) та ін.;
 - економічна поведінка – споживча (споживацька), заощаджувальна, фінансова, інвестиційна, підприємницька, виробнича, конкурентна (монополістична, олігополістична і т. д.), інноваційна, професійна, соціально-відповідальна та ін.
- 3) за взаємодією – захисна, конформістська, патерналістська, відповідальна, адиктивна, деліквентна, девіантна та ін.;
- 4) за функцією – виконавча, управлінська;
- 5) за характером – коректна (конструктивна), некоректна (деструктивна);
- 6) за станом – активна, пасивна;
- 7) за повторюваністю – типова, нетипова;
- 8) за впливом – детермінована, ініціативна;
- 9) за керованістю – регульована, ринкова, стихійна.

Споживча поведінка моделює один з аспектів формування і прояву економічної поведінки та може набувати ознак споживацьких, заощаджувальних та інвестиційних активностей. Тобто споживчу поведінку доречно розглядати в комплексі з іншими моделями економічної поведінки, окремо виділяючи споживацьку як таку, що відображає витратність доходів [3, с. 189].

Споживча поведінка в економічній теорії розкриває раціональні, когнітивні, емоційні, пасивні характеристики дій споживачів, що детермінують попит на ринку, моделі і структуру споживання [4]. Споживча поведінка дозволяє не лише задовольняти потреби, але й забезпечувати споживання благ як засобів особистого розвитку та підтверджувати певний суспільний статус [5, с. 12].

За змістом споживча поведінка розкриває процес споживання, що передбачає кінцеве використання обраних благ, в які вкладені людські зусилля, завдяки чому людина задовольняє свої потреби з безповоротними витратами [7, с. 31].

Споживча поведінка, як правило, досліджується на індивідуальному рівні з поєднанням психологічних і маркетингових інструментів впливу на неї. Фахівці виділяють типові моделі споживчої поведінки на рівні індивіда – економічної людини, біхевіористичну, когнітивну, гуманістичну [6, с. 52-53]. На вищих інституційно-просторових рівнях споживча поведінка набуває більш комплексних причинно-наслідкових ознак, які слід розуміти й аналізувати, порівнюючи із заощаджувальною й інвестиційною активностями. У табл. 1 відображено концептуальні відмінності розуміння споживчої поведінки як процесу на різних рівнях.

Для прикладного обґрунтування особливостей споживчої поведінки населення України проаналізуємо результати обстежень соціально-економічного становища домогосподарств у регіонах. Загальна ситуація показує, що рівень абсолютної бідності в Україні у 2019 р. номінально становив 1,1%, коли у 2016 р. – 3,3%. Це

свідчить про незначне скорочення частки домогосподарств із середньодушовими еквівалентними загальними доходами, нижчими від законодавчо встановленого прожиткового мінімуму. Водночас де-факто показник бідності значно вищий, якщо порівнювати доходи з розрахунковим прожитковим мінімумом. Зокрема, у 2016 і 2019 роках рівень бідності домогосподарств сягав 48,2% і 23,3% відповідно [12]. Попри скорочення абсолютної бідності, її рівень все ж залишається високим і суттєво різниться за регіонами України. Наприклад, ураховуючи глибину бідності за доходами, до територій з найгіршою ситуацією традиційно відносять Рівненську, Херсонську, Луганську, Житомирську та Київську (без м. Києва) області, що позначається на моделях споживчої поведінки населення в цих регіонах [10, с. 21]. Загалом регіональна специфіка формування доходів домогосподарств визначається соціально-економічними детермінантами розвитку конкретного регіону, активністю територіальних громад, поселенською структурою та іншими об'єктивними та суб'єктивними чинниками середовища.

Аналіз динаміки споживчих сукупних витрат домогосподарств за 2009-2019 рр. свідчить про відносно рівномірне зростання показника за регіонами впродовж досліджуваного періоду, зокрема в 3,1-4,3 раза порівняно з 2009 р. (середнє значення по Україні у 2009 і 2019 роках становило 2417,1 і 8826,3 грн за місяць відповідно). Однак якщо порівнювати валютний еквівалент споживчих витрат домогосподарств (в євро), то динаміка є менш вираженою (зростання у 1,2-1,6 раза) унаслідок знецінення національної валюти. Отже, збільшення обсягів споживання та доходів домогосподарств передусім є свідченням впливу інфляційних процесів у країні на тлі низької купівельної спроможності [13].

Таблиця 1

Концептуальні відмінності розуміння споживчої поведінки на різних інституційно-просторових рівнях (людський вимір)

Процес формування споживчої поведінки	Людина	Домогосподарство	Населення певної території	Суспільство загалом
Потреби ↓	Базові і вторинні потреби	Базові і вторинні потреби щодо себе та інших членів домогосподарства	Потреби нинішнього суспільства з проєктуванням ближчого майбутнього	Потреби нинішнього та наступних поколінь
Блага ↓	Усвідомлення	Усвідомлення і відповідальність	Доступ, інфраструктура	Якість, обмеженість, доцільність
Споживання ↓	Доступ до благ для задоволення власних потреб	Доступ до благ для задоволення власних потреб і потреб інших членів домогосподарства	Доступ до благ з контролем економічної спроможності (використання ендогенного потенціалу)	Доступ до благ з контролем наслідків споживання
Споживча поведінка	Реагування на суспільний попит і маркетингові впливи, виходячи з власних потреб і досвіду	Формування поведінкової моделі і стратегії домогосподарств	Формування поведінкової економіки території (поселення, регіону) на основі взаємовідносин учасників ринку	Формування поведінкової ідеології суспільства, споживчої культури та захищеності
Моделі споживчої поведінки	Економічної людини, біхевіористична, когнітивна, гуманістична	Споживацька, заощаджувальна, інвестиційна	Споживацька, інвестиційна, інноваційна	Споживацька, інноваційна, безпекова

Джерело: узагальнено авторами.

Водночас частка грошових доходів, яка припадає на сукупні споживчі витрати домогосподарств в Україні у 2019 р., становила 79,2%, що на 11,3 в. п. менше проти 2009 р. (90,5%). Це означає, що номінально домогосподарства стали більш платоспроможними, оскільки споживають меншу частину своїх грошових доходів і зберігають ресурси для фінансування неспоживчих потреб. Однак реально ці зміни не суттєво позначились на рівні життя населення.

Майже половину сукупних витрат домогосподарства спрямовують на продукти харчування та безалкогольні напої (46,6% загалом по Україні у 2019 р.), а у Волинській, Донецькій, Київській (без м. Києва), Одеській та Рівненській областях цей показник перевищував 50,0%. Водночас у розвинутих країнах домогосподарства витрачають на харчування не більше 30% сукупного доходу сім'ї [9]. Саме така тенденція є однією з причин пасивності домогосподарств до заощаджень.

Інвестиційна активність домогосподарств статистично оцінюється розміром середньомісячних витрат на купівлю акцій, нерухомості (будинків, квартир, дач, гаражів), будівництво, капітальний ремонт, вклади до банків, а також суми внесків до недержавних пенсійних фондів. За офіційними статистичними даними, у середньому за 2019 р. цей показник в Україні становив 445,9 грн за місяць у розрахунку на одне домогосподарство (у 4 рази більше порівняно з 2009 р.) і коливався від 44,0 грн у Київській обл. (без столиці) до 1528,1 грн у Чернівецькій обл. У період з 2009 по 2019 рр. частка інвестиційних витрат у структурі сукупних витрат домогосподарств України зросла з 4,1% до 4,6% [13].

Що стосується заощаджувальної активності домогосподарств, то цілісної регіональної статистики з організованих і неорганізованих заощаджень немає (за винятком окремих обстежень, які проводяться органами статистики), тому розмір і динаміку потенційних заощаджень можна оцінити за допомогою вираховування обсягів нагромадженого капіталу домогосподарств, невикористаного в поточному році після здійснення ними усіх витрат. Сукупні можливості домогосподарств нагромаджувати ресурси впродовж 2009-2019 рр. зросли в Україні у 9,4 раза: максимально в Івано-Франківській області (у 20,5 раза), найменше у Кіровоградській, Чернівецькій та Запорізькій областях (у 3 рази). Динаміка показника за аналізований період була нестабільною, що є свідченням впливу різних чинників на ці процеси, зокрема макроекономічних криз, дисбалансів на регіональних ринках праці, поширення тіньової економіки та неформальної зайнятості.

Більшість областей України у 2019 р. демонстрували нижчий рівень нагромаджених сукупних ресурсів домогосподарств відносно загальнонаціонального показника (2448,3 грн у середньому на одне домогосподарство за місяць). Водночас майже всі регіони вказаної більшості (за винятком Тернопільської, Черкаської, Миколаївської та Запорізької областей) характеризувалися вищим рівнем бідності домогосподарств за дохідним критерієм порівняно із середнім по країні значенням (1,1%).

За підсумками аналізу різних моделей поведінки домогосподарств у 2009-2019 рр. визначено структуру їх економічної активності – споживацької (споживчі сукупні витрати), інвестиційної (інвестиційні витрати) та заощаджувальної (нагромаджений / невикористаний ресурс). Це дозволило виявити фінансові орієнтири домогосподарств у розрізі регіонів України. Наведена на рис. 1 структура споживчих витрат як віддзеркалення економічної поведінки домогосподарств свідчить про те, що більшість з них орієнтується на споживчу активність (тобто не мають можливості виділяти значну частину доходу на заощадження) із часткою споживчих витрат від 64,2% до 84,0%, причому з переважанням вищих від загальнонаціонального рівня (72,8%) значень. Розмір інвестиційних витрат також варіюється за регіонами – від 0,4% до 12,8%, а частка невикористаних ресурсів, яка може трансформуватись у заощадження, становила від 5,5% до 32,3%.

Висновки. Отже, споживча поведінка є важливою економічною категорією, дослідження якої слід здійснювати більш комплексно, з відходом від індивідуалізованих маркетингових підходів. Споживча поведінка в умовах формування поведінкової економіки є актуальним об'єктом регулювання з погляду

позиціонування домогосподарств як потужних агентів економічного розвитку на ендогенних засадах. Для цього слід розуміти структуру витрат домогосподарств з узагальненням у моделях споживчої поведінки. Проведений аналіз на прикладі регіонів України засвідчив, що домогосподарства характеризуються диференційованою часткою споживчих витрат, що коливається в межах 64-84%. Домінування споживчих орієнтирів обумовлена фінансовою нестабільністю та низьким рівнем доходів населення з погляду їхньої купівельної спроможності. Задовільний рівень заощаджень не дозволяє трансформувати їх у продуктивний актив економічного розвитку. Для покращення ситуації потрібно: глибоко аналізувати структуру доходів і витрат домогосподарств у регіонах України з

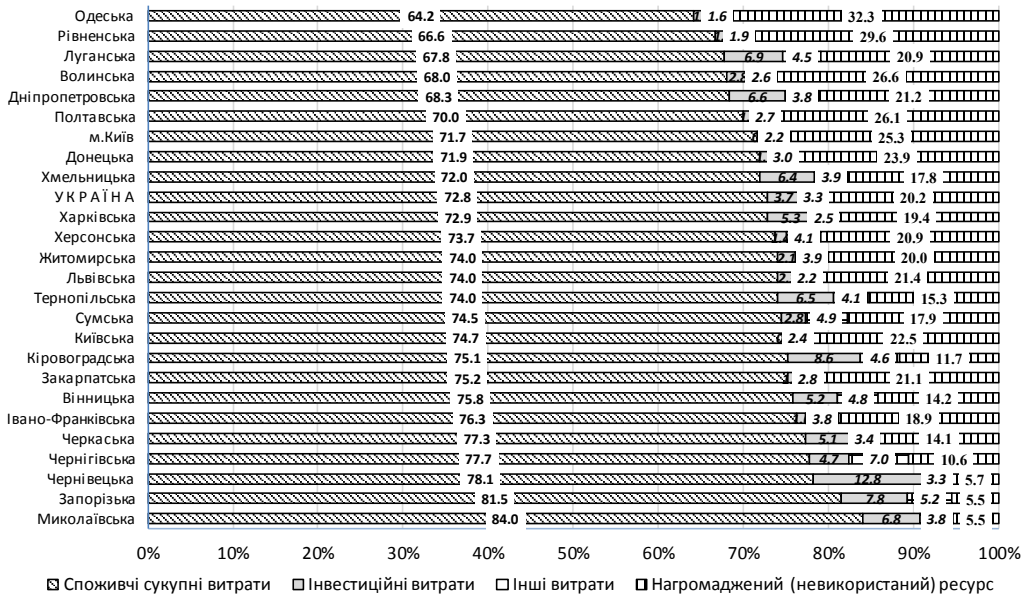

Рис. 1. Структура сукупних витрат домогосподарств у розрізі споживацької, інвестиційної та заощаджувальної активностей у регіонах України, 2019 р.

Джерело: побудовано авторами на основі [13].

виявленням чинників позитивного й негативного впливу (посилення дії перших і нівелювання других); реалізовувати інвестиційні програми на рівні регіонів і громад, залучаючи фінансові ресурси спроможних домогосподарств, зокрема з міграційним капіталом; здійснювати комплекс заходів щодо реконструювання ієрархії потреб домогосподарств з посиленням впливом на реалізацію підприємницького потенціалу. Це первинні кроки на шляху посилення інвестиційної активності в структурі сукупних витрат домогосподарств.

Проблематика дослідження споживчої поведінки домогосподарств, окрім аналізування структури сукупних витрат і моделювання споживацької, інвестиційної і заощаджувальної активностей, потребує вироблення системи рекомендацій щодо її регулювання в контексті підвищення добробуту населення. Такі розвідки будуть предметом подальших авторських досліджень.

Список використаних джерел

1. Гарасимів Т. Поведінка людини: філософсько-правова рефлексія «діяльність» та «активність». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки.* 2016. № 855. С. 147-151.
2. Теремцова Н. В. Природа правомірної поведінки людини (культура поведінки людини, механізм індивідуальної поведінки, антисуспільна поведінка, конформістська поведінка). *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»: Політологія. Соціологія. Право:* зб. наук. пр. 2010. № 2(6). С. 167-170.

3. Василькевич Л. О. Структура поведінки споживачів і характеристика її основних компонентів у системі економічних відносин. *Економіка і регіон*. 2011. № 4. С. 187-191.
4. Деркач Т. В. Узагальнена купівельна поведінка споживачів торговельних послуг. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: зб. наук. пр. 2020. Т. 19. Вип. 2(45). DOI: [https://doi.org/10.18524/2413-9998/2020.2\(45\).201420](https://doi.org/10.18524/2413-9998/2020.2(45).201420)
5. Кузьмук О. М. Споживацька поведінка як механізм ідентичності. *Грані*. 2015. № 4. С. 12-16.
6. Попадинець Н. М. *Теоретико-методологічні засади державного регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів*: дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.03 / Львівський торговельно-економічний університет. Львів, 2021, 461 с.
7. Погоріла Л. М. Економічний зміст та сутність відносин споживання. *Формування ринкової економіки*: зб. наук. пр. 2006. Вип. 16. С. 28-37.
8. Положення про Реєстр статистичних одиниць у сільському господарстві, мисливстві, лісовому і рибному господарстві – Реєстр АГРО. Затв. наказом Держстату України від 2.07.2012 р. № 278. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0278832-12#Text>
9. Мелих О. Ю. Заощадження домогосподарств: соціально-економічна роль та тенденції формування в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.67>
10. *Комплексна оцінка бідності та соціального відчуження в Україні за 2016-2018 роки*: аналітична записка / Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України; наук. кер. Л. М. Черенько Київ, 2019. 25 с.
11. Станкевич Ю. Ю. Сутність та характерні риси сучасного домогосподарства. *Формування ринкової економіки*: зб. наук. пр. 2008. Вип. 19. С. 40-46.
12. Соціально-економічне становище домогосподарств України у 2019 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств). Київ: Державна служба статистики України, 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm
13. Витрати і ресурси домогосподарств України (2020). *Державна служба статистики України*: сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm

References

1. Harasymiv, T. (2016). Povedinka lyudyny: filosofsk'ko-pravova refleksiya «diyal'nist'» ta «aktyvnist'» [Human behavior: philosophical and legal reflection «practice» and «activity»]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «L'viv's'ka politekhnika». Seriya: Yurydychni nauky – Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Series: Legal Sciences*, 855, 147-151. [in Ukrainian].
2. Teremtsova, N. V. (2010). Pryroda pravomirnoyi povedinky lyudyny (kul'tura povedinky lyudyny, mekhanizm indyvidual'noyi povedinky, antysuspil'na povedinka, konformists'ka povedinka) [The nature of lawful human behavior (culture of human behavior, the mechanism of individual behavior, anti-social behavior, conformist behavior)]. In *Visnyk Natsional'noho tekhnichnoho universytetu Ukrayiny «Kyiv's'kyi politekhnichnyi instytut»: Politolohiya. Sotsiolohiya. Pravo [Bulletin of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»: Political Science. Sociology. Right]*: Vol. 2(6) (pp. 167-170). [in Ukrainian].
3. Vasylykevych, L. O. (2011). Struktura povedinky spozhyvachiv i kharakterystyka yiyi osnovnykh komponentiv u systemi ekonomichnykh vidnosyn [The structure of consumer behavior and the characteristics of its main components in the economic relations system]. *Ekonomika i rehion – Economy and region*, 4, 187-191. [in Ukrainian].
4. Derkach, T. V. (2020). Uzahal'na kupivel'na povedinka spozhyvachiv torhivel'nykh poslug [Generalized purchasing behavior of consumers of trade services]. In *Rynkova ekonomika: suchasna teoriya i praktyka upravlinnia [Market economy: modern theory and practice of management]*: Vol. 19: 2(45). DOI: [https://doi.org/10.18524/2413-9998/2020.2\(45\).201420](https://doi.org/10.18524/2413-9998/2020.2(45).201420) [in Ukrainian].
5. Kuzmuk, O. M. (2015). Spozhyvats'ka povedinka yak mekhanizm identychnosti [Consumer behavior as a mechanism of identity]. *Hrani – Faces*, 4, 12-16. [in Ukrainian].
6. Popadynets, N. M. (2021). Teoretyko-metodolohichni zasady derzhavnoho rehulyuvannya rozvytku vnutrishn'oho rynku spozhyvchykh tovariv [Theoretical and methodological principles of state regulation of development of the internal market of consumer goods]. (Dr.Sci. in Econ. Dissertation, Lviv University of Trade and Economics, Lviv, Ukraine). [in Ukrainian].
7. Pohorila, L. M. (2006). Ekonomichnyy зміst ta sutnist' vidnosyn spozhyvannya [Economic content and essence of consumption relations]. In *Formuvannya rynkovoyi ekonomiky [Formation of a market economy]*: Vol. 16 (pp. 28-37). [in Ukrainian].
8. Polozhennya pro Reyestr statystychnykh odynits' u sil's'komu hospodarstvi, myslyvstvi, lisovomu i rybnomu hospodarstvi – Reyestr AHRO [Regulations on the Register of Statistical Units in Agriculture, Hunting, Forestry and Fisheries – AGRO Register] (2012). Adopted by order of the State Statistics Service of Ukraine, on 2012, Jul 2, 278. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0278832-12#Text> [in Ukrainian].
9. Melykh, O. Yu. (2020). Zaoshchadzhennya domohospodarstv: sotsial'no-ekonomichna rol' ta tendentsiyi formuvannya v Ukrayini [Household savings: socio-economic role and formation trends in Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 11. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.11.67> [in Ukrainian].

10. Cherenko, L. M. (Ed.). (2019). *Kompleksna otsinka bidnosti ta sotsial'noho vidchuzhennya v Ukrayini za 2016-2018 roky* [Comprehensive assessment of poverty and social exclusion in Ukraine for 2016-2018]. Kyiv: Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].
11. Stankevych, Yu. Yu. (2008). *Sutnist' ta kharakterni rysy suchasnoho domohospodarstva* [The essence and characteristics of the modern household]. In *Formuvannya rynkovoyi ekonomiky* [Formation of a market economy]: Vol. 19 (pp. 40-46). [in Ukrainian].
12. *Sotsial'no-ekonomichne stanovyshe domohospodarstv Ukrayiny u 2019 rotsi (za danymy vybirkovoho obstezhennya umov zhyttya domohospodarstv)* [Socio-economic situation of households in Ukraine in 2019 (according to a sample survey of living conditions of households)] (2020). Kyiv: State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm [in Ukrainian].
13. *Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrayiny* [Expenditures and resources of households in Ukraine (2020)]. *State Statistics Service of Ukraine*: Website. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm [in Ukrainian].

Bil M. M., Mulka O. P. Consumer behavior models of households and regional features of their formation in Ukraine.

The theoretical bases of research of consumer behavior of the population are developed. The main types of behavior according to the criteria of the subject, manifestation sphere, interaction, function, character, state, recurrence, influence, controllability are defined. The criterion of the manifestation sphere allows to select social, legal, cultural, political and economic behavior, one of the subspecies of which is consumer behavior. The consumer behavior can be studied in human, industrial and governmental dimensions. The human dimension allows to analyze consumer behavior at the levels of person, household, population and society. In this regard, the conceptual differences in the understanding of consumer behavior at different institutional and spatial levels are identified. Consumer, investment and savings activities of households in the regions of Ukraine are analyzed. The analysis for 2009-2019 confirmed a gradual increase in consumer aggregate expenditures by region, a nominal increase in the solvency of households, as they consume a smaller part of their cash income and save resources to finance non-consumer needs. However, such changes did not significantly improve the living standards of the population in conditions of instability. About 50 % of total household expenditures go to food and non-alcoholic beverages, while in developed countries households spend no more than 30 % on food. The share of investment expenditures of households, estimated by the average monthly expenditures on the purchase of shares, real estate, construction, capital repairs, bank deposits etc, increased from 4,1 % to 4,6 % for the period 2009-2019 and remains very low levels. The analysis of savings activity showed that the total capacity of households to accumulate resources increased 9,4 times during 2009-2019, but most regions show a lower level of accumulated total resources relative to the national indicator. The structure of consumer expenditures of households in the regions of Ukraine with consumer, investment and savings benchmarks to summarize the calculations is determined, which confirmed the low investment activity in conditions of instability. The generalized structure also indicates excessive interregional differentiation of the structure of consumer expenditures, which requires stimulating the investment activity of households as active agents of economic development.

Keywords: behavior, economic behavior, consumer behavior, consumer activity, saving activity, investment activity, household, region.

Біль Мар'яна Михайлівна – доктор економічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: bmm1983@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4979-4019>).

Bil Maryana Mykhaylivna – Dr.Sci. (Econ.), Sen.Res., Senior Researcher of the Department of problems of social and humanitarian development of the regions of the Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Мульська Ольга Петрівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: oliochka.mulska@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1666-3971>).

Mulka Olha Petrivna – Ph.D. (Econ.), Senior Researcher of the Department of problems of social and humanitarian development of the regions of the Dolishnyi Institute of Regional Research of NAS of Ukraine.

Дослідження виконано в межах гранту 2020.02/0215 «Фінансові детермінанти забезпечення економічного зростання регіонів та територіальних громад на засадах поведінкової економіки» за підтримки НФДУ.

Надійшло 09.06.2021 р.